

12. Рябичкина Г. В. Проблемы субстандартной лексикографии английского и русского языков: теоретический и прикладной аспекты: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.20. Пятигорск, 2009. 503 с.

13. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови: монографія. Київ, 2005. 464 с.

14. Хомяков В. А. Введение в изучение слэнга – основного компонента английского просторечия. Вологда, 1971. 104 с.

15. Barrère A., Leland Ch. G. A Dictionary of slang, jargon, and cant, embracing English, American, and Anglo-Indian slang, Pidgin English, tinkers' jargon and other irregular phraseology. With a new Introduction by Eric Partridge: 2 vol. / The Ballantyne Press. MDCCCLXXXIX. Republished by Gale Research Company. Detroit, 1967. Vol. 1. xxiii, 528 p.

16. Baumann H. Londonismen (Slang and Cant). Wörterbuch der Londoner Volkssprache sowie der üblichsten Gauner-, Matrosen-, Sport- und Zunftausdrücke. Mit Einleitung und Musterstücken. Ein Supplement zu allen Englisch-Deutschen Wörterbüchern von H. Baumann. Berlin; Schöneberg, 1902. CXVI, 285 p.

17. Eble C. College Slang 101. Georgetown, 1989. 95 p.

18. Hotten J. C. A dictionary of modern slang, cant and vulgar words, used at the present day in the streets of London. London, 1860. xvi, 300 p.

19. Lighter J. E. Introduction. *Random House historical dictionary of American slang*. New York, 1994. Vol. 1. P. VI–XXXIX.

20. Partridge E. Slang to-day and yesterday, with a short historical sketch; and vocabularies of English, American, and Australian slang. London, 1933. ix, 476 p.

21. Partridge E. Usage and Abusage: A Guide to Good English. London, 1999. 401 p.

22. Wentworth H., Flexner S. B. Dictionary of American Slang. New York, 1960. XVIII, 766 p.

Орел А.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету

Мамонов Є.

– магістрант I курсу російсько-українського відділення філологічного факультету Донбаського державного педагогічного університету
УДК 81'367

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТАПІВ СТАНОВЛЕННЯ ФОНОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ: ЛІНГВОІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розкрито теоретичні та методологічні проблеми дослідження історії фонологічних систем східнослов'янських мов у студіях мовознавців другої половини XIX ст. – початку XXI ст. Досліджено витоки історичної фонології східнослов'янських мов в історико-фонетичних студіях Харківської, Лейпцизької, Московської, Казанської та Женевської лінгвістичних шкіл; подальший розвиток теоретико-методологічної бази історичної фонології (зокрема історичної фонології східнослов'янських мов) у дослідженнях учених Празької лінгвістичної школи, Московської та Санкт-Петербурзької фонологічних шкіл, а також у концепціях окремих лінгвістів.

Ключові слова: фонологічна система, історична фонологія, східнослов'янські мови, лінгвістична історіографія.

Орёл А.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры германской и славянской филологии Донбасского государственного педагогического университета

Мамонов Е.

– магистрант I курса русско-украинского отделения филологического факультета Донбасского государственного педагогического университета

**ИССЛЕДОВАНИЕ ЭТАПОВ СТАНОВЛЕНИЯ
ФОНОЛОГИЧЕСКИХ СИСТЕМ ВОСТОЧНОСЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКОВ:
ЛИНГВОИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

В статье рассмотрены теоретические и методологические проблемы исследования истории фонологических систем восточнославянских языков в работах языковедов второй половины XIX в. – начала XXI в. Исследованы истоки исторической фонологии восточнославянских языков в историко-фонетических трудах Харьковской, Лейпцигской, Московской, Казанской и Женевской лингвистических школ, дальнейшее развитие теоретико-методологической базы исторической фонологии (в том числе исторической фонологии восточнославянских языков) в исследованиях учёных Пражской лингвистической школы, Московской и Санкт-Петербургской фонологических школ, а также в концепциях отдельных лингвистов.

Ключевые слова: фонологическая система, историческая фонология, восточнославянские языки, лингвистическая историография.

Orel A.

– Candidate of Science (Linguistics), Associate Professor, Department of Germanic and Slavonic Linguistics, Donbas State Teachers' Training University

Mamonov E.

– Master's Degree Programme Student, Department of Russian and Ukrainian Languages, Faculty of Philology, Donbas State Teachers' Training University

**STUDY OF THE STAGES OF THE DEVELOPMENT OF EASTERN
SLAVIC LANGUAGES' PHONOLOGICAL SYSTEMS: LINGVO-
HISTORIOGRAPHICAL ASPECT**

The article discloses the development of phonological systems of Eastern Slavic languages in the works of linguists of the 2nd half of the 19th – the beginning of the 20th centuries for the first time in Linguistic Historiography. The sources of Historic Phonology of Eastern Slavic languages in the works on Historic Phonetics of representatives of Kharkiv, Leipzig, Moscow, Kazan and Geneva linguistic schools are studied; the further development of theoretical and methodological foundations of Historic Phonology (including Historic Phonology of Eastern Slavic languages) in the researches of representatives of Prague Linguistic school, Moscow and St. Petersburg Phonological schools as well as in theories of other linguists.

Key words: the phonological system, Historic Phonology, Eastern Slavic languages, Linguistic Historiography.

Постановка проблеми. Виникнення фонології як закономірного наслідку розвитку наукової думки було зумовлене формуванням нового характеру наукового мислення, пов'язаного з інтересом до мінімального об'єкта дослідження та розвитком системно-функціонального підходу до

вивчення мовних явищ. Формування історико-фонологічної думки в надрах історичної фонетики відбувалося одночасно з удосконаленням методологічних принципів і підходів порівняльно-історичного мовознавства.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз лінгвіоісторіографічних праць, присвячених розвитку мовознавства в другій половині XIX ст. – 20-х рр. XX ст. (Т. О. Амірової, Б. А. Ольховикова, Ю. В. Рождественського, Ф. М. Березіна, Л. Г. Зубкової, В. А. Глуценка, Ю. А. Левицького та ін.), свідчить про те, що дослідження розвитку звукової системи мови в другій половині XIX ст. – 20-х рр. XX ст. відбувалося в історико-фонетичних студіях, а з удосконаленням методології порівняльно-історичного мовознавства – в історичній фонології.

Отже, **метою** статті є встановлення етапів розвитку історичної фонології східнослов'янських мов як закономірного продовження історико-фонетичних досліджень на східнослов'янському мовному матеріалі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Огляд лінгвіоісторіографічних робіт і коментарів, у яких розглянуто погляди мовознавців на процес становлення та розвитку історичної фонології східнослов'янських мов та оцінено діяльність лінгвістів, які працювали в цій галузі, на нашу думку, доцільно проводити поетапно. Основними етапами розвитку історико-фонологічної думки на матеріалі східнослов'янських мов є: 1. *Передфонологічний етап.* Зародження історико-фонологічних ідей у межах історичної фонетики (переважно праслов'янської та окремих слов'янських мов); 2. *Фонологічний етап.* Формування синхронічної фонології та визначення основних засад діахронічної (історичної) фонології. Подальший розвиток історико-фонологічних ідей у діахронічній (історичній) фонології праслов'янської та східнослов'янських мов.

На думку багатьох дослідників, становлення й розвиток історичної фонології тісно пов'язаний із впровадженням системного та історичного підходів до вивчення мовних явищ. В. І. Постовалова вважає, що «ідеї системності та історизму є джерелом базових принципів історичної фонології – принципів системності та історизму» [14, с. 6]. Визначаючи різницю між історичною фонетикою та історичною фонологією, Р. О. Якобсон указав на ізольованість трактування звукових змін в історико-фонетичних дослідженнях та на відсутність у них тлумачення системи, яка переживає ці зміни [20, с. 47]; із цим твердженням погодилася й В. І. Постовалова [14, с. 177]. На думку В. А. Звєгінцева, Т. С. Шарадзенідзе та ін., звернення до ідеї системності в мові відбулося завдяки працям І. О. Бодуена де Куртене та Ф. де Соссюра [16, с. 325; 17, с. 38–42]; В. К. Журавльов, В. А. Глуценко тощо вказували на правомірність подібних висновків і щодо робіт представників Харківської, Лейпцизької та Московської шкіл [6, с. 10; 3, с. 84–97, 161–173]. На важливість використання принципів історизму, причиновості, системності та загального зв'язку явищ в історичній фонології вказували В. К. Журавльов [6, с. 21], К. В. Горшкова [4, с. 77],

В. В. Колесов [10, с. 9], Ю. Я. Бурмистрович [2, с. 19] та ін.

Умовно виділений нами передфонологічний етап зародження інтересу до вивчення історії розвитку фонологічних систем східнослов'янських мов містить оцінку історико-фонетичних досліджень учених Харківської, Лейпцизької, Московської, Казанської та Женевської лінгвістичних шкіл, а також виділення певних тверджень, подальший розвиток та вдосконалення яких було здійснено в історичній фонології східнослов'янських мов. Проте вивчення наукової спадщини вчених зазначених шкіл, виділення ідей, що надалі стали базовими для історичної фонології східнослов'янських мов, у лінгвістичній історіографії здійснювалося непослідовно, фрагментарно. Серед праць, присвячених висвітленню історико-фонологічних ідей, імпліцитно представлених у дослідженнях учених Харківської, Московської та Казанської шкіл, назовемо роботи В. В. Колесова, В. К. Журавльова, В. А. Глуценка [9, с. 53–61; 11, с. 25–39; 6, с. 20; 3, с. 160–161] та ін.; аналіз основних тверджень учених Лейпцизької, Женевської шкіл, що отримали подальше вдосконалення в історичній фонології східнослов'янських мов, подано в роботах Р. О. Якобсона, Т. О. Амірової, Б. А. Ольховикова, Ю. В. Рождественського, В. К. Журавльова, В. В. Колесова та ін. [20, с. 30–112; 1, с. 423–440; 6, с. 45–55].

Однією із заслуг учених Харківської, Лейпцизької, Московської, Казанської та Женевської лінгвістичних шкіл є розробка та вдосконалення передусім загальнотеоретичних принципів, що стали базовими для історичної фонології східнослов'янських мов, – принципів історизму, причиновості, системності та загального зв'язку явищ. На це вказували багато мовознавців, серед яких Ю. В. Шевельов [18, с. 58], Л. В. Щерба [19, с. 89–93], К. В. Горшкова [4, с. 77], В. В. Колесов [9, с. 55], В. К. Журавльов [7, с. 463], Т. О. Амірова, Б. А. Ольховиков, Ю. В. Рождественський [1, с. 442], Ю. А. Левицький [12, с. 141, 143], В. А. Глуценко [3, с. 36, 43, 66], В. А. Маслова [13, с. 14] та ін. Так, Л. Г. Зубкова виділила фундаментальну тезу О. О. Потебні про те, що «саме виявлення системи можливе лише на історичній основі» [8, с. 102]. В. В. Колесов відзначив погляд О. О. Шахматова на звуки як елементи системи, а не ізольовані факти [9, с. 55]. За визначенням В. А. Глуценка, з ім'ям О. О. Шахматова пов'язане вивчення системності в діяхронії [3, с. 162]. Як указували Ю. А. Левицький, А. Степановичус та ін., урахування системності змін у мові, намагання встановити причини, що їх викликали, властиве представникам Лейпцизької школи, зокрема Г. Паулю, Б. Дельбрюку [12, с. 141, 143; 15, с. 8, 34]. Урахування основних засад порівняльно-історичного мовознавства відображене й у роботах представників Казанської та Женевської лінгвістичних шкіл як послідовне використання системного, історичного та причинового підходів до вивчення мовних явищ [17, с. 38–41; 1, с. 482; 8, с. 147, 149; 12, с. 148, 172]. Питання про абсолютність протиставлення синхронії та діяхронії в дослідженнях Ф. де Соссюра є суперечливим, відповідь на нього намагалися знайти у своїх дослідженнях такі мовознавці, як В. І. Постовалова [14, с. 66],

Л. Г. Зубкова [8, с. 171] та ін.

Деякі твердження, відбиті в дослідженнях з історичної фонетики слов'янських мов, набули фонологічного змісту і стали базовими для історичної фонології праслов'янської та східнослов'янських мов.

Становлення історичної фонології як науки починається з формалізації лінгвістики, з теоретичного обґрунтування фонології взагалі. Цікавою є думка М. М. Гухман про те, що фонологічна система конкретної мови сама по собі вже є побудовою або моделлю, одержаною внаслідок узагальнення й формалізації. Початок формування власне фонологічної теорії мовознавці зафіксували в оригінальних концепціях учених Казанської та Женевської лінгвістичних шкіл, насамперед І. О. Бодуена де Куртене, М. В. Крушевського, Ф. де Соссюра [20, с. 42; 1, с. 455; 17, с. 3]. Заслугою цих лінгвістів є розробка загальнотеоретичних тверджень, покладених в основу фонології. Концепції І. О. Бодуена де Куртене та Ф. де Соссюра відіграли провідну роль у становленні фонології як самостійної наукової дисципліни [20, с. 72], їх подальше вдосконалення відбувалося в студіях Празької лінгвістичної школи, Московської та Санкт-Петербурзької фонологічних шкіл [17, с. 5–6]. На думку лінгвістичних історіографів, виникнення фонологічних концепцій цих учених відбулося незалежно, тобто спостерігається певний паралелізм у розвитку фонологічних ідей [12, с. 202–203, 206], що є свідченням закономірного розвитку фонології, зумовленого попередніми досягненнями в мовознавстві.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Як засвідчили лінгвістичні історіографічні джерела, становлення синхронічної та історичної фонології відбулося майже одночасно, що дозволило говорити про наявність взаємозв'язку синхронічних та діахронічних ідей у роботах засновників фонології як окремої галузі мовознавчої науки.

Література

1. Амирова Т. А., Ольховиков Б. А., Рождественский Ю. В. Очерки по истории лингвистики: монография. Москва: Наука, 1975. 559 с.
2. Бурмистрович Ю. Я. Историческая фонемология последовательного ряда или цепи славянских языков, связанных отношениями «предок – потомок», от праиндоевропейского в лице его протославянского диалекта до русского. Абакан: Изд-во Хакасского государственного университета им. Н. Ф. Катанова, 2001. 227 с.
3. Глущенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. ХІХ ст. – 20-і рр. ХХ ст.) / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні / відп. ред. О. Б. Ткаченко. Донецьк, 1998. 222 с.
4. Горшкова К. В. О понятиях исторической фонологии (на материале русского языка). *Проблемы современной лингвистики: сб. работ лингвистов филол. ф-та МГУ*. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1968. С. 77–90.
5. Гухман М. М. Исторические и методологические основы структурализма. *Основные направления структурализма*. Москва: Наука, 1964. С. 3–45.
6. Журавлёв В. К. Диахроническая фонология. Москва: Наука, 1986. 232 с.
7. Журавлёв В. К. Наука о праславянском языке: эволюция идей, понятий и методов. *Бирнбаум Х. Праславянский язык: Достижения и проблемы в его реконструкции / общ. ред. В. А. Дыбо и В. К. Журавлёв*. Москва: Прогресс, 1987. С. 453–493.

8. Зубкова Л. Г. Лингвистические учения конца XVIII – начала XX вв.: Развитие общей теории языка в системных концепциях. Москва: Изд-во РУДН, 1989. 215 с.
9. Колесов В. В. Значение лингвистических трудов А. А. Шахматова для современного славянского языкознания. *Вопросы языкознания*. 1971. № 2. С. 53–61.
10. Колесов В. В. Историческая фонетика русского языка: учеб. пособие для вузов. Москва: Высш. школа, 1980. 215 с.
11. Колесов В. В. Сравнительно-исторический метод в трудах А. А. Потебни. *Наукова спадщина О. О. Потебні і сучасна філологія. До 150-річчя з дня народження О. О. Потебні : зб. наук. праць / відп. ред. В. Ю. Франчук*. Київ: Наук. думка, 1985. С. 25–39.
12. Ю. А. Левицкий, Н. В. Бронников. История лингвистических учений: учеб. пособие. Москва: Высшая школа, 2005. 302 с.
13. Маслова В. А. Истоки праславянской фонологии: учеб. пособие. Москва: Прогресс-Традиция, 2004. 480 с.
14. Постовалова В. И. Историческая фонология и её основания: Опыт логико-методологического анализа. Москва: Наука, 1978. 203 с.
15. Степановичус А. Основы диахронической фонологии. Механизмы звуковых изменений. Вильнюс: Вильнюсский ГУ им. В. Капсукаса, 1982. 84 с.
16. Хрестоматия по истории языкознания XIX – XX веков / сост. В. А. Звегинцев. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, 1956. 459 с.
17. Шарадзенидзе Т. С. Лингвистическая теория И. А. Бодуэна де Куртенэ и её место в языкознании XIX – XX вв. Москва: Наука, 1980. 130 с.
18. Шевельов Ю. Исторична фонологія української мови. Харків: Акта, 2002. 1056 с.
19. Щерба Л. В. Ф. Ф. Фортунатов в истории науки о языке. *Вопросы языкознания*. 1963. № 5. С. 89–93.
20. Якобсон Р. О. Звук и значение. Р. О. Якобсон. Избранные работы. Москва: Прогресс, 1985. С. 30–115.

Маторіна Н.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету

Маторін Б.

– старший викладач кафедри російської мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

УДК 81'367.6 І."18/20"

ДО ПИТАННЯ ПРО ВЗАЄМОСПРЯМОВАНІСТЬ ТРАНСПОЗИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У МОВНІЙ СИСТЕМІ: ЛІНГВОІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті подано оцінку наукових позицій граматистів щодо проблеми взаємопереходу частин мови в лінгвістичній науці XIX ст. – початку XXI ст. Встановлено, що нового було внесено лінгвістами в розв'язання цієї проблеми і яке це має значення для мовознавства. Окреслено перспективи подальшого дослідження взаємоспрямованої дериваційної транспозиції частин мови.

Ключові слова: лінгвоісторіографічний аспект, частини мови, транспозиція, взаємоперехід частин мови, взаємоспрямована дериваційна транспозиція.